

III. UNIWERSAŁ NA PODWODY [4 MARCA 1578 R.]

Stefan, z łaski Bożej Król Polski, Wielkie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie i Siedmigródzkie etc. Wszem wobec i każdemu osobliwie, w miastach, miasteczkach i we wsiach, tak duchownych iako i świeckich, urządowi przelożonym i innym poddanym Naszym, do wydawania podwod konnych i piennicznych należącym, oznaimuiemy, iż iako przeszłych czasów na sejmiech walnych koronnych, zwłaszcza warszawskim w roku MDLXIV¹, piotrkowskim w roku MDLXV² za panowania przodków Naszych Królów Polskich, a teraz zaś za panowania szczęśliwego Naszego toruńskiego w roku blisko przeszłym MDLXXVI³ dosyć niemałe namowy z pany radami Naszemi około postawienia podwod bywały, aby miasta, miasteczka i wsi, iedno przed drugim nic nie mając, rowno a iednostajno te podwodne **onera** niosły. I za taką radą i pilnemi namowami do tego przyszło, żeśmy konstytucyje przeszłe i postanowienie toruńskie we wszystkim **in suo robore** zachowali; iakoż niniejszym dekretem i konstytucyją, uniwersałem, zachowuiemy i ustawuiemy. Ktorego postanowienia **tenor sequitur talis**:

Stefan z łaski Bożej Kroi Polski, Wielkie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie i Siedmigródzkie etc., wszem wobec i każdemu z osobną, komu to wiedzieć należy, zwłaszcza miastom Naszym i stanu duchownego, także wsiom, do oddawania podwod, tak konnych, iako piennicznych należącym, oznaimuiemy: iż iako było spożywano miasta i miasteczka, także i pewne wsi Nasze Królewskie i stanu duchownego na ten sejm terażniejszy walny toruński o zatrzymanie podwodnych pieniędzy do skarbu Naszego, które za konstytucyją Przodka Naszego świętej pamięci Zygmunta Augusta, na sejmie walnym warszawskim w roku 1564 za radą i pozwoleniem wszech stanów koronnych uchwalone i postanowione były, tak na ten czas niemała część miast stanąwszy przed Nami i radami Naszemi, na tym sejmie walnym na swe wolności i prawa się odzywali i iemi się zakładali, prosząc abyśmy wejźrzawszy a uznawszy

trzeby wojennej podobniejszego. A takowy na pieszego obrany i postanowiony od tego czasu ma być i będzie wolen od wszelakich powinności Naszych, iako czynszu, poboru łanowego, robot, powozow, podwod i innych **onera**, angariej i perangariej. Ażeby przeto wina iaka w pożytkach Naszych i Rzeczypospolitej nie była, tedy za tego iednego ze dwudziestu na pieszego obranego, drudzy dziewiętnaście onera zastępować i odprawować będą powinni. Powinność zaś pieszego takowego będzie ta, w każdą ćwierć roku do rotmistrza swego albo porucznika iego na to miejsce, które mu będzie przezeń oznaczono, stawić się do monstrowania z rusznicą swą dobrze narzędną, z szablą a z siekierką, w sukni swej barwy takiej, iakąmu rotmistrz albo porucznik iego naznaczy z inszemi pieszemi podobnej. Proch też swój i ołow ma mieć. A gdziebykolwiek się trafiło wtargnąć nieprzyjacielowi koronnemu w ziemię, tedy zawsze każdy z nich powinien będzie stawić się do rotmistrza swego, tedy kiedy go obwieści i na to miejsce które mu naznaczy, odpor dać nieprzyjacielowi w ziemi nakładem swym. A kiedy Nam potrzeba będzie wywieść piesze te do woiska Naszego, tedy im żołd płacić będziemy powinni z drugimi pieszemi równy. A to teraz postanowienie pieszych telko we wsiach Naszych czyniemy. A co się tycze miast i miasteczek Naszych, w tych też potem ordynacyją około tego uczynimy i którą egzekwować i publikować każemy. Rozkazuiemy tedy starostom i dzierżawcom Naszym, aby ten uniwersał Nasz do wszelakich poddanych Naszych we wsiach Naszych Królewskich w *[puste miejsce]* województwie mieszkających wiadomości przywiedli, ażeby we wsiach Naszych wszelakich urodzonemu *[puste miejsce]* w województwie przerzeczonym pieszych obierać, postanawiać nie bronili, ale raczej ten uniwersał Nasz z powinności swej do skutecznej exekutiej przywiedli i wedle niego się zachowali i egzekwować i wedle niego się zachować tym, którym to należy, nakazali pod łaską Naszą i pod winą na niedbałe i nieposłuszne starosty w statucie opisaną. Datum we Lwowie dnia dziesiątego miesiąca lipca roku Pańskiego MDLXXVIII, królowania Naszego roku trzeciego. Stephanus Rex (MK, t. 122, k. 148, *opubl. przez A. Pawińskiego, Akta Metryki Koronnej*, s. 39-41. *Tenże akt opublikowany został na podstawie Tek Naruszewicza, nr 85 f. 191, w Acta Historica t. XI: Sprawy wojenne króla Stefana Batorego, diariusze, relacje, listy i akta. Zebrał i wyd. I. Polkowski, Kraków 1887, s. 117-118).*

¹ Por. wyżej: Uniwersał podwodny warszawski, nr LXVI, poz. VI.

² Por. wyżej uniwersał piotrkowski Około podwod, nr LXVIII, poz. IV.

³ Por. wyżej nr LXXX.

ich prawa i wolności, tę konstytucyją Króla Iego Miłości Przodka Naszego z nich zięli. My tedy uważając u siebie tę konstytucyją na sejmie walnym być uczynioną, która ważnego rozsądku potrzebowała, także i na to pilnie bacząc, ieśli im konstytucyją mozem abo moc będziemy ad **cognitionem libertatum**, na które się miasta te odzywaią, postąpić, abo iakie inne postanowienie uczynić, przeto za radą i za zezwoleniem rad Naszych koronnych na tym sejmie będących, takową konstytucyją tak około porządku oddawania i znoszenia podwod do skarbu koronnego **autentice** przedtym publikowaną, która iest w roku tysięcznym pięćsetnym sześćdziesiątym i czwartym uchwalona, iako poślednieiszą około płacenia od koni podwodnych przez komorniki i posłańce Nasze, za radą rad koronnych w roku tysięcznym pięćsetnym sześćdziesiątym i piątym uczynioną, w mocy swej zostawuujemy. A to tym sposobem, aby komornicy i posłańcy Naszy od każdego konia tak wierzchem i do wozu i na którymby podwodnik przy komorniku iechał, nie więcej iedno po groszu iednemu polskiemu od każdego konia na milę płacili i płacić byli powinni. A ieśliby z wozem podwoda była dana, tedy od wozu na milę pułgrosza dać winien będzie. Komornicy także i posłańcy Nasi maią się zachować około brania koni i płacej od nich iako z wierzchu iest omieniono, pod winami w konstytucyi około podwod opisanemi. A tak rozkazujemy, aby wszystkie miasta, wsi i te ktoreby jakimkolwiek kształtem i pretextem wolności otrzymali abo się mieć mienili, tak konie komornikom i posłańcom Naszym za zapłatą wyższej opisaną dawali, iako pieniądze podług starego postanowienia w konstytucyi wyższej mianowanej. Trzy części szosu **unius simplae** do skarbu Naszego Koronnego abo komubyśmy to zlecili i płacili zatrzymane od uchwały wyższej omienionej konstytucyi nadalej na Świątki w roku przyszlým 1577, także na potomne czasy zawsze, pod winą tak wielkiej summy, iaką płacić miasto powinno do skarbu Naszego, abo posłańcowi Naszemu oddawali i z zupełną płacili. A gdzieby które miasto i miasteczko względem iakiej wolności nie oddało i oddać się wzbraniało tak pieniędzy iako koni komornikom i posłańcom Naszym, tedy sumptu próżnego nie czyniąc, który na rozsyłanie pozwow i wyciąganie pieniędzy z skarbu bywał, posłaniec Nasz abo skarb koronny ma deferować starostom sądowym, ktorego iurisdikcyi miasto ono podległo, a starosta powinien będzie nieodwołną exekucyją uczynić, pod winami w statucie opisanemi i do zapłaty, także dawania koni na podwodę prawnie przywieść z winą opisaną, której połowica staroście, a połowica Nam i skarbowi Naszemu do rąk posłańca Naszego ma być oddana. Wyiawszy te miasta, ktoreby dla pogorzenia i spustoszenia nieprzyjacielskiego, do pewnego czasu wolności od Nas otrzymali, według starodawnego zwyczaju; którymby cztery lata nie wyszły, konstytucyi takowej na ten czas podlec nie maią, i owszem do tego czasu wolnymi ich czyniemy. A to takowe Nasze postanowienie i wyrok, starostowie i inni wszyscy urzędnicy Nasi, także miejscy, będą powinni do ksiąg urzędowych wwiesić, a urzędownie publikować według, prawa pospolitego. Czego wszystkiego dla większej pewności pieczęć Naszą koronną rozkazaliśmy przyłożyć. Dan na sejmie walnym w Toruniu dnia 29 Novembra roku MDLXXVI [29 XI 1576], królowania Naszego roku pierwszego. Stephanus Rex.

A tak rozkazujemy wszem którym to należy, aby to postanowienie przerzeczone, we wszystkim cale, **tam in genere quam in specie** mocno a nienaruszenie trzymali i wypełnili, nie zabraniając ani się szczycąc w tym wolnościami, ani dekrety, ani kwity okrom skarbowych abo posłańca skarbnego **cum facultate** na to od Nas deputowanego, żadnemi sposoby ani listy którymkolwiek kształtem z kancellaryi Naszej, od kogożkolwiek przeciw temu postanowieniu otrzymanemi. Czego wszystkiego dla większej pewności ręką Naszą podpisaliśmy się i pieczęć Naszą koronną rozkazaliśmy przyłożyć. Dan w Warszawie na sejmie walnym dnia czwartego miesiąca Marca roku MDLXXVIII [4 III 1578] a królowania Naszego roku wtorego. Na własne rozkazanie Króla Iego Miłości.

IV. UNIWERSAŁ POBOROWY ROKU BOŻEGO 1578 [10 CZERWCA]

Stephan z łaski Bożej Krol Polski, Wielkie Książę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie, Inflantckie, Kijowskie, Wołyńskie, Podlaskie etc. i Siedmigródzkie etc. Wszem wobec i każdemu z osobna, któregokolwiek stanu, dostojności i urzędu, tak duchownego iako i świec-